

Umsögn Vinstri hreyfingarinnar græns framboðs (VG)
við fjárlagafrumvarp ríkisstjórnar Krístrúnar Frostadóttur fyrir árið 2027

Inngangur

Fjárlagafrumvarp ríkisstjórnar Krístrúnar Frostadóttur fyrir árið 2027 gerir ráð fyrir 44,2 ma.kr. aðhaldi ríkissjóðs, m.a. með almennum aðhaldi, fækkun stöðugilda og lægri framlögum til orkuskipta. Áætlað er að auka tekjur ríkisins samhliða boðuðum aðhalds- og niðurskurðar aðgerðum en líka með hærri bankaskatti sem við í VG styðjum heilshugar. Aðrar tekjuöflunaraðgerðir eru að mörgu leyti umdeildari.

Það er rétt að draga fram að í fjárlögum fyrir árið 2026 var gert ráð fyrir 28,1 mia.kr. halla. Nú er áætlað að hallinn verði 67,5 mia.kr, tæplega 40 milljarða króna verri afkoma en gert var ráð fyrir. Heildarútgjöld stefna um 47 mia.kr. fram úr fjárlögum, þar af um 21 mia.kr. vegna hærri vaxtagjalda og frumgjöld tæpum 27 mia.kr. fram úr áætlun. Þetta eru ekki smáir ófyrirséðir reikningar heldur stórir og fyrirsjáanlegir hlutar ríkisrekstrarins. Við teljum þetta sýna hversu brothætt áhersla ríkisstjórnarinnar um hallalaus fjárlög 2027 er í raun. Fyrirhugaður afgangur er aðeins 4,7 mia.kr. í um 1.700 mia.kr. rekstri ríkissjóðs, á sama tíma og 44,2 mia.kr. eru því að mestu sóttir í niðurskurðar- og aðhaldsaðgerðir til að draga úr útgjaldavexti. Hallalaus fjárlög og niðurgreiðsla skulda ríkisins eru mikilvæg markmið sem við í VG styðjum almennt, en það skiptir öllu hvernig þeim er náð. Eltingarleikur ríkisstjórnarinnar við hagstjórnarkreddur hægriáflanna til að mæta áskorunum í rekstri ríkissjóðs teljum við óábyrgan og ólíklegan til árangurs. Það getum við í VG ekki stutt.

Efnahagshorfur eru því miður ekki góðar. Í ágústspá Seðlabanka Íslands kom fram að flestir mælikvarðar sýndu áframhaldandi samdrátt á vinnumarkaði, atvinnuhorfur næsta misseris væru lakari en áður var spáð og að tæplega 1% framleiðsluslaki yrði í þjóðarþúinu á árinu. Fjármálastöðugleikanefnd sagði í september sl. að skýr merki væru um kólnandi vinnumarkað og hægari efnahagsumsvif. Þessi staða endurspeglast m.a. í auknu atvinnuleysi og fjölda hópuppsagna.

Við þessar aðstæður skiptir máli hvernig ríkið bregst við. Þegar einkaaðilar halda að sér höndum og ríkið dregur samtímis úr eigin umsvifum teljum við að fyrirætlanir ríkisins geti magnað upp samdráttinn og aukið slakann í hagkerfinu. Fjárlagafrumvarpið verður því að lesa í samhengi við yfirlýsta stefnu ríkisstjórnarinnar um að draga úr ríkisútgjöldum sem hlutfalli af landsframleiðslu. Þá er mikilvægt að nýta þá framleiðslugetu sem losnar við samdráttinn til samfélagslega mikilvægra verkefna, svo sem uppbyggingar húsnæðis, orkuskipta, viðhalds opinberra mannvirkja og framkvæmdir við grunnþjónustu. Við í VG gagnrýndum það þegar fjárlagafrumvarpið var lagt fram að samdráttur í framkvæmdum á einu ári væru ekki sjálfkrafa sparnaður til langs tíma. Verkefni standa áfram eftir og geta

orðið dýrari síðar með hækkandi verðlagi og aukinni viðhaldspörf. Við samdrátt og slaka í hagkerfinu ber stjórnvöldum að spýta í lófana í opinberum framkvæmdum í stað þess að hægja á og fresta samfélagslega nauðsynlegum verkefnum. Það er góð hagstjórn.

Með fjárlögunum fyrir árið 2027 er útgjaldarammi ríkissjóðs þrengdur mikið og mjög stíf markmið sett fram um afkomu hins opinbera. Það er gert á sama tíma og samfélagslegar þarfir þyngjast og aukast með öldrun þjóðarinnar, mönnunarvanda, auknu atvinnuleysi, áskorunum í umhverfis- og loftslagsmálum og með sífellt meira krefjandi stöðu barna og ungmenna í menntakerfinu. Hallalaus fjárlög og niðurgreiðsla skulda ríkisins eru mikilvæg markmið en þau verða nefnilega ekki til án fórnarkostnaðar. Sá fórnarkostnaður má ekki lenda á almenningi eða verða til þess að grunnkerfin sem tryggja okkur öryggi, jöfnuð og lífsgæði verða svelt. Það sést t.a.m. á aðhaldskröfum og niðurskurðaraðgerðum sem lenda á venjulegu fólki sem fær ekki barnabætur, hefur minni aðgang að öruggu og viðráðanlegu húsnæði og þarf að borga hærri komugjald í heilbrigðiskerfinu. Það sést líka gagnvart fötluðu fólki. Forgangsröðun ríkisstjórnarinnar í fjárlagafrumvarpinu er kolröng gagnvart almenningi og ekki í neinu samræmi við þau fyrirheit stjórnvalda að verja tiltekna hópa samfélagsins. Þörfin fyrir þá vernd hefur í raun aukist enn meir en áður í ljósi þess að vextir og verðbólga hafa verið hærri og þær hækkanir varað mun lengur en áður var gert ráð fyrir.

Umhverfismál

Við Vinstri græn leggjum þunga áherslu á að aðhaldsaðgerðir ríkisstjórnarinnar bitni ekki á náttúrunni og loftslaginu eins og við blasir í fjárlagafrumvarpinu. Niðurskurður getur ekki bitnað á alþjóðlegum skuldbindingum okkar í umhverfismálum því ekki má fresta nauðsynlegum aðgerðum til að sporna gegn áhrifum loftslagsbreytinga. Það er forsendubrestur gagnvart framtíðarkynslóðum.

Ljóst er að framlög stjórnvalda til umhverfis - og loftslagsmála eiga að lækka samkvæmt útgjaldaramma fjárlaga ríkisstjórnarinnar. Á sama tíma og loftslagsbreytingar, náttúruvá og hnignun líffræðilegrar fjölbreytni eru meðal stærstu áskorana sem við stöndum frammi fyrir. Það dugar ekki að ráðherrar tali um græna umbreytingu, sú umbreyting þarf að sjást í fjárlögum. Útgjaldarammi umhverfismála er um 38,8 milljarðar króna fyrir árið 2027. Við teljum að þessi upphæð sé ekki nógu há miðað við það risavaxna verkefni sem við stöndum frammi fyrir. Náttúruvernd, loftslagsaðgerðir, landgræðsla, mengunarvarnir og viðbrögð við náttúruvá eru ekki gæluverkefni, þau eru lífsspursmál fyrir okkur eins og aðra jarðarbúa. Með því að bæta enn frekar fjármuni í náttúruvernd og aðgerðir gegn loftslagsbreytingum, erum við ekki bara að fjárfesta í heilsusamlegri framtíð en líka í því að tryggja samfélagslegt öryggi fyrir okkur Íslendinga og um leið fyrir umheiminn.

Framlög til Loftslags- og orkusjóðs lækka um 3,2 milljarða króna milli ára. Þar af eru 1,2 milljarðar sértæk aðhaldskrafa og 2 milljarðar kr. óskipt aðhaldsráðstöfun á málefnasviði orkumála sem öll er látin lenda á sjóðnum. Eftir standa tæpir 3 milljarðar kr. í sjóðnum sem er gríðarlegur munur frá síðasta ári þegar úthlutað var tæpum 11 milljörðum kr. til verkefna á sviði loftslags, orku og hringrásarhagkerfis. Að óbreyttu verður svigrúmið til úthlutana nú aðeins brot af því sem það var, og stór hluti þess sem eftir stendur fer þegar í stuðning við rafbíla. Þetta teljum við skýra afturför eftir að framlög til loftslagsmála voru margföldum á undanförunum kjörtímabilum.

Þetta gerist á sama tíma og framreikningar stjórnvalda sjálfra sýna að Ísland er langt frá settum loftslagsmarkmiðum og að þörf sé á meiri þunga og fleiri, en ekki færri, aðgerðum. Að skera niður fjármögnun til loftslagsaðgerða nú er því ekki aðeins skýr afturför í umhverfispólitík, heldur einnig vafasöm ríkisfjármálastefna. Ef Ísland nær ekki skuldbindingum sínum getur kostnaður ríkissjóðs vegna kaupa á losunarheimildum numið milljörðum eða tug- milljörðum þegar fram líða stundir.

Það er þó rétt að halda því til haga að landgræðsla og skógrækt eru á öðrum fjárlagalið og þar er aukið fjármagn vegna átaks í endurheimt votlendis. Því ber að fagna. Það breytir hins vegar ekki stóru myndinni, að sá sjóður sem á að fjármagna orkuskipti og aðrar beinar loftslagsaðgerðir er skorinn mjög harkalega niður, um leið og stjórnvöld viðurkenna sjálf að hraða þurfi aðgerðunum. Þetta fer alls ekki saman.

Einstök náttúra Íslands er grunnforsenda velsældar sem á aldrei að fórna. Hvorki fyrir tölur sem líta vel út á blaði eða fyrir skammtímagróða til að leysa fjárhagsvanda. Auka verður verulega fjármagn í aðgerðir gegn loftslagsbreytingum til að vernda loftslagið. Þeim ber að vera útfærðar á sanngjarnan hátt svo samfélagið allt upplifi ávinning. Það er gert með réttlátum orkuskiptum og grænum umskiptum. Öflug, græn nýsköpun er lykilþáttur í að skapa fjölbreytt og vel launuð störf um allt land og nýta auðlindir landsins með sjálfbærum og umhverfisvænum hætti. Þekking, menntun og umhverfisvæn nýsköpun er grundvöllur að því að íslenskt samfélag þróist til framtíðar og vaxi á sjálfbæran hátt fyrir bæði velsæld okkar og komandi kynslóða.

Nýsköpun, rannsóknir og háskólamenntun

Vinstri græn telja að efnahagslegur vöxtur Íslands til framtíðar eigi að byggja á hugviti, rannsóknum og þekkingarsköpun. Nýsköpun styrkir seiglu samfélagsins, rennir fjölbreyttari stoðum undir atvinnulífið, gerir samfélagið reiðubúið til að takast á við tæknibreytingar sem munu breyta lífsháttum okkar og styrkir aðlögunarhæfni okkar að loftslagsbreytingum. Því er áhyggjuefni að heildarútgjöld til nýsköpunar, rannsókna og þekkingargreina lækki um 10,7% á föstu verðlagi milli fjárlaga 2026 og 2027, þótt stór hluti lækkunarinnar skýrist af tímabundinni breytingu vegna þátttöku Íslands í rammaáætlunum ESB um menntun, rannsóknir um tækniþróun. Þá lækkar framlag til stuðning við nýsköpunarfyrirtæki í formi endurgreiðslna til fyrirtækja vegna rannsókna- og þróunarkostnaðar. Um er að ræða ríflega 11,5% lækkun milli ára eða 1,7 m.a.kr.

Á tímum þegar atvinnuleysi fer vaxandi, meðal annars í hugverkageiranum, hefði verið nær að hvetja fyrirtæki til að fjárfesta í nýsköpun og þróun með fjárhagslegum stuðningi, og að halda stuðninginum áfram. Þetta er hægt að útfæra með sértækum skattaafslætti. Á sama tíma vekur fjármögnun rannsókna og háskólastigsins sérstakar áhyggjur. Þó fjárheimildir málaflokks 21.10 - sem snýr að háskóla og rannsóknastarfsemi - hækki um 750,1 mia.kr. að frátöldum almennum launa- og verðlagsbreytingum, er gerð 1.351,4 milljóna króna aðhaldskrafa á sama málaflokk. Þar af eru 660 milljónir króna tengdar sértæku aðhaldi vegna 1% fækkunar stöðugilda hjá ríkinu. Til viðbótar þessu dragast saman framlög að raunvirði til helstu samkeppnissjóða rannsókna. Þegar tekið er tillit til verðlagsforsenda frumvarpsins má sjá að raunlækkun Rannsóknasjóðs og Tækniþróunarsjóðs er metin um 5%. Það er grafalvarleg stefna hjá ríkisstjórninni, því þetta dregur úr samkeppnishæfni vísindastarfs á Íslandi, jafnvel um lengri tíma og er ekki í takt við opinber markmið sem hafa verið sett um rannsóknir, nýsköpun og alþjóðlega samkeppnishæfni. Íslenskt vísindafólk er því verr sett út frá samkeppni og starfsaðstöðu þeirra og vinnuumhverfi. Fjárfestingarframlög til háskólastigsins lækka sömuleiðis í fjárlagafrumvarpinu. Allar þessar ákvarðanir draga úr vægi hugvits, þekkingar, vísinda og rannsókna sem helsta grundvöll efnahagslegs vaxtar.

Heilbrigðismál

Vinstri græn leggja áherslu á að öflug, opinber heilbrigðisþjónusta sé ein mikilvægasta stoð velferðar og jöfnuðar. Fjármögnun heilbrigðiskerfisins verður að taka mið af raunverulegum þörfum fólks, fjölgun íbúa, breyttri aldurssamsetningu þjóðarinnar og þeim uppsafnaða vanda sem þegar blasir við í þjónustunni.

VG fagnar því að fjárframlög til heilbrigðismála hækki milli ára og að gert sé ráð fyrir 7,2 milljarða króna raunhækkun, meðal annars vegna fólksfjölgunar, öldrunar, biðlista og uppbyggingar nýrra hjúkrunarrýma. Slík viðbót er nauðsynleg. Hins vegar er ekki hægt að samþykkja það að hækkun krónutölu frá samþykktum fjárlögum sé sjálfkrafa kynnt sem efling heilbrigðiskerfisins. Frumvarpið gerir ráð fyrir viðbótar fjármunum vegna fjölgunar og öldrunar þjóðarinnar. Þær viðbætur eru nauðsynlegar en fela ekki sjálfkrafa í sér bætta þjónustu. Til þess þarf einnig að mæta þeirri þjónustubörf sem þegar er óuppfyllt. Heilbrigðiskerfið stendur frammi fyrir mönnunurvanda, löngum biðlistum og uppsöfnuðum verkefnum sem þola ekki frekari bið.

Því kallar VG eftir heildstæðri þarfagreiningu á raunverulegri aukningu þjónustu í heilbrigðiskerfinu og skýru mati á því hvort fjárveitingar ársins 2027 dugi til að viðhalda þjónustu á hvern íbúa, mæta breyttri aldurssamsetningu og bæta aðgengi. Þetta mat verður sérstaklega mikilvægt í ljósi þess að í heilsugæslu nema almenn og sértæk aðhaldsákvæði samtals 407,6 milljónum króna. Jafnframt er gert ráð fyrir fækkun stöðugilda og auknum sértekjum. Fyrirheit um að hlífa framlínustörfum eru orðin tóm þegar áhrif þessa ráðstafana verða ljós og bitna ekki síst á þjónustunni við íbúana. Sérstakt áhyggjuefni er fyrirhuguð hækkun komugjalda í heilsugæslu. Í frumvarpinu er sjálfu sér viðurkennt að slík hækkun geti takmarkað aðgengi tekjulágra að þjónustu og haft ólík áhrif eftir kynjum.

VG leggst alfarið gegn því að kostnaði við heilbrigðisþjónustu sé í auknum mæli velt yfir á fólk þegar það veikist. Heilsugæslan á að vera aðgengilegur fyrsti viðkomustaður allra, óháð efnahag. Aukin gjaldtaka getur unnið gegn forvörnum, snemmtækri íhlutun og jöfnuði í aðgengi að heilbrigðisþjónustu. VG mótmælir sömuleiðis sérstökum komugjöldum vegna sjúkráþjálfunar og iðjupjálfunar sem tóku gildi 1. september 2026. Gjöldin leggjast ofan á almenna greiðslupátttöku og falla utan afsláttarstofns greiðslupátttökukerfisins. Þannig er grafið undan þeirri vernd sem kerfinu er ætlað að veita fólki sem þarf mikla og viðvarandi þjónustu og getur skipt sköpum fyrir bata fólks, virkni og þátttöku í samfélaginu. Aldraðir greiða 1.000 krónur og öryrkjar 500 krónur aukalega fyrir hvert meðferðarskipti, sem skiptir þennan hóp miklu máli. Það er óásættanlegt að mæta fjárbörf heilbrigðiskerfisins með álögum á nauðsynlega endurhæfingu. VG krefst þess að aukin komugjöld á heilsugæsluna

og sérstök komugjöld í þjálfun verði felld niður og fjárveitingar tryggi að aðgengi fólks með heilbrigðisvanda ráðist af þörf en ekki greiðslugetu.

Einnig þarf að skýra betur forsendur fjármögnunar sjúkratrygginga og hvort gert sé ráð fyrir fullnægjandi fjármunum til að mæta fyrirsjáanlegum útgjöldum. Ef áætlaður halli vegna sjúkratrygginga er umtalsverður þarf að liggja skýrt fyrir hvort og hvernig þeim fjármunum verði mætt, meðal annars í fjáráukalögum, svo ekki sé verið að fresta vandanum fram á næsta fjárlagaár. Áætluð útgjöld sjúkratrygginga árið 2026 eru 92,621 milljarður króna, en frumvarpið gerir ráð fyrir 89,565 milljörðum árið 2027. Þannig er fjárveiting næsta árs rúmum þremur milljörðum lægri en áætluð útgjöld þessa árs. Frumvarpið viðurkennir að aðeins sé brugðist að hluta við um tólf milljarða fráviki og að grípa þurfi til aðgerða. Það skýrir hins vegar ekki með fullnægjandi hætti hvaða aðgerðir um er að ræða eða áhrif þeirra á þjónustu og greiðslupátttöku. Þetta frávik tengist meðal annars lyfjum, sjúkrabjálfun, læknisþjónustu og hjálpartækjum. VG hvetur fjárlaganefnd Alþingis að krefjast sundurliðaðrar skýringar á fjárþörfinni og tryggja að fjármögnun standi undir réttindum sjúkratryggðra. Óútfærð aðhaldskrafa má ekki verða að skertri þjónustu eða auknum útgjöldum sjúklinga. Að sama skapi þarf að gæta að því að aðhald í heilbrigðismálum verði ekki meiri en kerfið ræður við. Upplýsa þarf að fullu áhrif lækkunar nýrra fjárheimilda til Nýs Landspítala. Í fjárlagafrumvarpi segir að átta milljarða lækkun vegna uppsafnaðra heimilda muni ekki hægja á framkvæmdum. Fjárlaganefnd þarf að fá uppfærða framkvæmda- og greiðsluáætlun sem staðfestir það og sýnir fjárþörf næstu ára. Tímabundin lækkun fjárheimilda er ekki varanlegur eða sjálfbær sparnaður og má ekki stofna uppbyggingu nauðsynlegra heilbrigðisinnviða í hættu.

VG vill líka vekja athygli á því að heildarfjárheimild til málefna fatlaðs flokks fyrir árið 2027 er áætluð 84,3 m.kr. og lækkar um 1,5 m.kr. frá gildandi fjárlögum. Við teljum þá lækkun ámælisverða og enn og aftur er verið að boða í fjármálafrumvarpinu niðurskurð gagnvart okkar viðkvæmustu hópum.

Markmið opinberrar fjármögnun heilbrigðismála á að vera skýrt: að tryggja að fólk fái nauðsynlega heilbrigðisþjónustu þegar hennar er þörf, óháð efnahag og búsetu. Til þess þarf að fjármagna heilbrigðiskerfið út frá raunverulegri þjónustupörf. VG leggur því áherslu á að fjárlög ársins 2027 byggist á skýrri þarfagreiningu, tryggri mönnun og aðgengi að þjónustu án þess að augin greiðslupátttaka sjúklinga verði helsta leiðin til að brúa fjármögnunarbíl. Allar aðhaldsráðstafanir í viðkvæmum málaflokki heilbrigðismála verður að meta út frá áhrifum á jafnræði og gæðum. Afkomumarkmið ríkissjóðs mega ekki verða til þess að kostnaður og áhætta séu færð yfir á sjúkt fólk og fjölskyldur þess.

Atvinnu- og vinnumarkaðsmál

Samkvæmt vinnumarkaðsrannsókn Hagstofunnar var atvinnuleysi 6,5% á öðrum ársfjórðungi og árstíðaleiðrétt atvinnuleysi 6,8% í ágúst síðastliðnum. Í september bárust Vinnumálastofnun sex tilkynningar um hópuppsagnir sem náðu til 181 starfsmanns, þar af 80 í hugbúnaðar- og upplýsingatæknigeiranum og 68 í byggingargeiranum. Þrengingar á vinnumarkaði gera það að verkum að fleiri sækjast eftir færri störfum sem kann að veikja samningsstöðu launafólks og svigrúm þess til að krefjast betri launa og kjara minnkar. Staðan sem er að teiknast upp er því mjög alvarleg og engin teikn á lofti um að stjórnvöld ætli sér að leysa hátt atvinnuleysi með sértækum aðgerðum. Þvert á móti gerir fjárlagafrumvarpið ráð fyrir 1% fækkun stöðugilda hjá ríkinu, um 200 störf, sem á að bæta afkomu ríkissjóðs um rúma þrjá milljarða. Ríkisstjórnin hefur þó lagt áherslu á að grunnþjónusta verði varin þrátt fyrir fækkun starfsfólks.

Kynjaðar afleiðingar blasa við vegna slíks niðurskurðar hjá hinu opinbera, eins og fækkun stöðugilda mun bera með sér. Konur eru meirihluti opinberra starfsmanna og verða því í meirihluta þeirra sem verður sagt upp störfum. Greiningar hafa líka leitt í ljós að konur treysta í meira mæli á opinbera þjónustu en karlar. Þá er fyrir séð að starfsfólk sem eftir stendur þurfi að hlaupa hraðar, undir auknu álagi, sem leiðir til verri starfsaðstæðna og hættu á lakari þjónustu. Framlínufólkið sem ríkisstjórnin ætlar sér að standa vörð um, mun taka á sig aukið vinnuálag með hættu á kulnun og öðrum neikvæðum áhrifum á heilsu. Hallalaus fjárlög leysa ekki neinn vanda ef það veikir grunnkerfin, opinbera þjónustu og félagslega stoðir, fyrir pólitískan metnað. Þörfin hverfur ekki, heldur færast hún inn á heimilin og verður að ólaunuðu vinnuálagi fyrir aðstandendur en sýnt hefur verið að konur bera meginábyrgð á umönnun eldri og sjúkra ættingja. Því hvetur Vinstri græn stjórnvöld til að endurskoða markmið sitt um uppsagnir á 1% opinberra starfsmanna og draga það til baka.

Það er líka vert að benda á að nýr meirihluti Sjálfstæðisflokks, Viðreisnar og Framsóknarflokksins í Reykjavík samþykkti í ágúst skipulagsbreytingar sem leiddu til uppsagna 86 starfsmanna. Markmiðið var meðal annars 900 milljóna króna árleg hagræðing. Það er sláandi hversu líkt orðfærið er hjá bæði ríkisstjórn og nýjum borgarmeirihluta; Hagræðing, einföldun, fækkun stöðugilda og fyrirheit um að framlínustarfsfólk sé varið, sem skýtur skökku við fækkun starfsfólks. Ríkið og Reykjavíkurborg eru ekki sami vinnuveitandinn og aðhaldsaðgerðirnar ekki þær sömu, en líkindin eru augljós því sama hugmyndafræðin birtist á báðum stöðum. Lífsviðurværi fólks verður að launakostnaði og breytu sem hægt er að nota til að loka rekstrargati. Framganga opinberra aðila í þessu samhengi er sérstaklega áhæðisverð þegar allur vinnumarkaðurinn er að veikjast.

Til viðbótar er gert ráð fyrir 1,2 milljarða aukningu til atvinnuleysistrygginga árið 2027 í fjárlagafrumvarpinu. Hækkunin er fyrst og fremst viðbragð við afleiðingum atvinnuleysis í stað sérstakra aðgerða til að koma í veg fyrir uppsagnir eða halda uppi atvinnustigi. Eins og fram hefur komið er ríkisstjórnin sjálf að draga úr vinnuaflspörf hins opinbera. Ríkisstjórnin bregst því við auknu atvinnuleysi með því að fjármagna atvinnuleysistryggingar, í stað þess að beita ríkisfjármálunum markvisst til að stemma stigu við versnandi stöðu á vinnumarkaði. Á sama tíma hafa stjórnvöld stýtt bótatímabilið og réttinn til atvinnuleysistrygginga.

Stjórnvöldum er skylt að tryggja heilbrigðan vinnumarkað. Þeim ber að taka markvisst á of háu atvinnuleysi í sögulegum samanburði og tryggja öruggan, réttlátan vinnumarkað sem býður jöfn tækifæri fyrir öll kyn og fyrir fólk með margvíslegan bakgrunn, stétt og stöðu. Stjórnvöld þurfa að tryggja að við samdrátt á vinnumarkaði séu réttindi bæði opinberra starfsmanna og launafólks á almenna markaðnum virt og varin. Það er sérstaklega brýnt þegar aðhald er boðað af yfirvöldum og samdráttur er orðin verulega sýnilegur nú þegar í ýmsum atvinnugreinum.

Húsnæðismál

Háir vextir hafa dregið úr húsnæðisuppbýggingu og hægt á framkvæmdum. Það er vert að benda á hið augljósa, að húsnæðisþörfin hverfur ekki þegar arðsemi af nýbyggingum minnkar. Þvert á móti skapast hætta á að minni uppbygging í dag verði að húsnæðisskortri framtíðarinnar. Við teljum að ríkið ætti ekki að sitja hjá og bíða þess að vaxtastigið verði aftur nógu hagstætt til að markaðurinn sjái sér hag í að byggja heldur nýta tækifærið til að auka opinbera og óhagnaðardrífna húsnæðisuppbýggingu. Almenna íbúðakerfið er sérstaklega ætlað tekju- og eignaminni heimilum. Það væri pólitísk ákvörðun að auka opinbert eignarhald eða byggja upp sambærilegt öflugt leigukerfi þar sem þörfin er mest, á höfuðborgarsvæðinu. Þess í stað ætlar ríkisstjórnin að lækka stofnframlög til almennra leiguíbúða um þrjá milljarða m.v. forsendur frumvarpsins. Þetta teljum við vera sérkennileg forgangsroðun þegar framkvæmdir í byggingariðnaðinum hafa verið að dragast saman. Eins og áður segir hafa stjórnvöld tækifæri til að kaupa og byggja húsnæði nú þegar framleiðslugeta losnar og viðhalda þannig störfum í byggingargeiranum. Slík stefna væri skynsöm leið til að nota niðursveiflu markaðarins til að byggja upp félagslegt húsnæði, draga úr húsnæðisskortri og færa stærri hluta húsnæðiskerfisins undan arðsemiskröfu markaðarins.

Þá er vert að vekja athygli á því að tekjuskattur einstaklinga er í reynd hækkaður um 3 mia. með því að uppfæra persónuafslátt og þrepin minni en verið hefur. Allt þetta verður til þess að þrengja fjárhagsstöðu einstaklinga og gera innkomu fólks inn á húsnæðismarkaðinn erfiðari. Engar sértækar aðgerðir á húsnæðismarkaði fyrir viðkvæmustu hópana eru boðaðar á móti. Við hljótum að spyrja okkur hver áhrif þessa alls verða á viðkvæmustu hópa samfélagsins sem eiga nú þegar erfitt með að ná endum saman. Sá hópur er ansi fjölmennur. Að auki minnir VG á að konur eru í meirihluta fólks í tekjulægri hópum en þeir hópar standa höllustum fæti á húsnæðismarkaði. Því blasir við að boðuð ákvörðun stjórnvalda um að lækka stofnframlög til almennra leiguíbúða mun bitna mest á þeim tekjulægstu; einstæðum mæðrum, ungu tekjulágu fólki, barnafólki í láglaunavinnu og öðrum viðkvæmum hópum. Þá ákvörðun þarf ríkisstjórnin að útskýra betur og ítarlegar en að ástæðan sé skortur á eftirspurn.

Fjölskyldu- og kjaramál

Hallalaus fjárlög verða ekki til án fórnarkostnaðar. Sá fórnarkostnaður sést meðal annars í útgjaldaramma fjölskyldumála. Gert er ráð fyrir að hann lækki árið 2027 sem er óboðlegt. Opinber fjármálastuðningur við fjölskyldur er eitt öflugasta jöfnunartækið sem við höfum, sér í lagi fyrir hópa sem ná ekki að láta launin duga fyrir nauðsynlegum útgjöldum, en kannanir Vörðu hafa sýnt að þrjú af hverjum tíu í hópi vinnandi fólks eiga mjög erfitt með að láta launin duga fyrir útgjöldum í hverjum mánuði. Ekkert hefur verið boðað af hálfu ríkisstjórnar Kistrúnar Frostadóttur um hvernig skal mæta þeirri grafalvarlegu stöðu vinnandi fólks.

Fjárlagafrumvarpið snertir þar með hag fjölskyldna og kjör heimilanna á marga vegu. Í frumvarpinu er t.a.m. ekki gert ráð fyrir áframhaldandi viðbótarfjármögnun upp á 1,1 milljarð til sveitarfélaga vegna innleiðingar og framkvæmdar laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna. Það mun hafa áhrif á hag og velsæld þeirra fjölskyldna sem reiða sig á þá nauðsynlegu þjónustu fyrir börn í fjölþættum vanda og er sérlega ámælisverð ákvörðun stjórnvalda.

Við bendum á að með þessu er verið að draga úr beinum fjárstuðningi við fjölskyldur og heimilin í landinu: Barna- og húsnæðisbætur rýrna að raunvirði, vaxtabótakerfið er lagt af og skattbyrði einstaklinga eykst að öðru óbreyttu vegna breytinga á uppfærslu skattkerfisins. Þetta gerist á sama tíma og skilyrði um verðtryggð lán á að herða, sem mun auka greiðslubyrði og þyngja enn frekar stöðu fjölskyldna, ungs fólks og tekjulægri hópa. Fjárlagafrumvarpið gerir sömuleiðis ráð fyrir að persónuafsláttur og skattþrepamörk hækki aðeins í takt við verðbólgu árið 2027.

Við í VG höfum áður bent á að beinar skerðingar og gjöld koma strax, en stór hluti þeirrar kjarabótar sem stjórnvöld lofa eigi að koma síðar með lægri verðbólgu og vöxtum. Sú kjarabót er því miður ekki í kortunum nú þegar atvinnuleysi heldur áfram að hækka og verðbólga hefur ekki verið hærri í 2 ár.

Það er ljóst að það er nauðsynlegt að skoða hvernig markmiðið um hallalaus fjárlög leggst á sum heimili. Þeim upplýsingum, niðurbroti og gögnum þarf fjárlaganefnd Alþingis að kalla eftir. Stjórnvöld þurfa að sýna fram á hvernig tekjuöflunaraðgerðir, skattabreytingar og gjaldskrárhækkanir dreifast milli samfélagshópa á borð við lágttekjuhópa, millitekjuhópa og hátekjuhópa.

Ríkisstjórnin hefur sett fram skilyrt útspil inn í kjaraviðræður um að ríkið geri líkt og sveitarfélögin hafa ákveðið; að halda aftur af boðuðum 5,2% gjaldskrárhækkunum hins opinbera og halda sig við 2,5% hækkun og hið sama varðandi almenn krónutölugjöld ef kjarasamningar halda og aðrir aðilar taka þátt. Þetta er nauðsynlegt og gott skref en mikilvægt að halda því til haga að hér er þó enn um hækkun að ræða, hækkun um 2,5% í stað 5,2%, sem mun eftir sem áður koma verst niður á þeim sem minnst hafa á milli handanna.

Ef fallið verður frá hluta þeirrar 5,2% verðlagsuppfærslu krónutölugjaldahækkunar þá breytast líka tekjuforsendur frumvarpsins, en áætlað er að uppfærslan skili 6,5 milljörðum í ríkissjóð. Ríkisstjórnin getur enn haldið markmiðinu um hallalaus fjárlög, en þá þarf mismunurinn að koma annars staðar frá. Þetta er mikilvægt því fyrirhugaður afgangur er aðeins 4,7 milljarðar og sýnir að forgangsroðun ríkisstjórnarinnar um hallalaus fjárlög var frá upphafi óraunhæf m.v. það efnahagsástand sem uppi er á Íslandi í dag.

Lokaorð

Fjárlög hvernar ríkisstjórnar eru pólitísk og fjárlagafrumvarpið fyrir árið 2027 er engin undantekning. Í því endurspeglast stjórn málaáherslur ríkisstjórnar Krístrúnar Frostadóttur sem eru að boða ríkisreikning sem lítur út fyrir að vera í jafnvægi á blaði en gerir ekkert annað en að viðhalda ójafnvægi, bjóða upp á enn frekari ójöfnuð í samfélaginu og standa ekki við ábyrgð Íslands þegar kemur að umhverfis- og loftslagsmálum.

Það er sýn okkar í VG að ábyrgur rekstur ríkissjóðs og stjórn ríkisfjármála verði að verða eitt meginmarkmið stjórnvalda hverju sinni, en æðsta markmiðið sé samt sem áður að halda vörð um, efla og styrkja enn frekar grunnþjónustuna við fólkið í landinu. Þar fer þörfin bersýnilega vaxandi með hverju árinu. Það skiptir ekki bara okkur í VG mestu máli, heldur íslenskt samfélag og almenning á Íslandi, að boðað aðhald ríkisfjármála, komi ekki niður á samfélagslegu réttlæti. Það er gert með því að verja heilbrigðiskerfið, menntakerfið og almannatryggingakerfið og tryggja að tekjuöflun ríkissjóðs verði ekki útfærð með auknum álögum á tekjulægri hópa eða á þau sem eru í krefjandi eða erfiðri félagslegri stöðu. Annars eykst ójöfnuður enn frekar sem býr til fleiri vandamál til langtíma. Stjórnvöld þurfa því að tryggja að aðhaldsaðgerðir auki ekki misskiptingu, heldur verji þau sem eru í lakari stöðu hvort sem það er fjárhagslega, félagslega eða heilbrigðislega.

Við í VG teljum einfaldlega að endurmat þurfi að eiga sér stað um forsendur fjárlaga fyrir 2027. VG styður tekjuöflunarleiðir frumvarpsins eins og hækkun bankaskatts og styður almenna gjaldtöku á ferðaþjónustu ef hún er hugsuð og framkvæmd út frá umhverfisverndarsjónarmiðum og VG styður tekjuöflunarleiðir sem þjóna lýðheilsutilgangi.

Við leggjum til að eftirfarandi aðgerðir sem boðaðar eru í frumvarpinu verði endurskoðaðar:

- Framlög til Loftslags- og orkusjóðs hækki.
- Hækkanir krónutölugjalda sem bitna beint á almenningi eins og hækkanir á almennum gjöldum, hækkanir á komugjöldum á heilsugæslur eða hækkanir á sjúkráþjálfun og endurhæfingu verður snúið við.
- Stjórnvöld endurskoði markmið sitt um uppsagnir á 1% opinberra starfsmanna og helst draga þau markmið tilbaka.
- Barnabætur verða að fylgja verðlagi og halda verður í vaxtabætur.
- Boðaðar aðhaldsaðgerðir í menntun, rannsóknum og nýsköpun verður að endurskoða ítarlega
- Falla verður frá niðurskurði í málefnum fatlaðs fólks.

Við í Vinstri grænum köllum eftir alvöru grænni umbyltingu, innleiðingu réttlátara skattkerfis, að viðkvæmustu hóparnir verði varðir, félagslegt réttlæti verði tryggt og að unnið verði markvisst gegn ójöfnuði.

Það eiga að vera æðstu markmið við rekstur ríkissjóðs Íslands.

Fyrir hönd Vinstri grænna

Rósa Björk Brynjólfsdóttir, formaður VG

Bjarki Hjörleifsson, varaformaður VG